

УДК 930:070:061.213(477.87-21):796«1923/1926»

ЗАРОДЖЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ УЖГОРОДСЬКИХ ОСЕРЕДКІВ «ПЛАСТУ» В ПЕРІОД СКАУТСЬКОГО ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМУ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЖУРНАЛУ «ПЛАСТУН-ЮНАК-ЧЕРКЕЙС»)

Українська скаутська організація «Пласт» у міжвоєнний період має досить розвинуту систему. Пластові осередки з'являються на нових територіях, відбувається відновлення старих осередків. У цей час пластова ідея поширюється на теренах Карпатської України і Ужгород стає одним із центрів пластового руху.

Ключові слова: *«Пласт», Ужгород, Карпатська Україна, пластова ідея, Закарпаття.*

Напередодні I світової війни починає свою діяльність українська скаутська організація «Пласт». На період військових дій члени товариства вливаються спочатку до лав Легіону Українських Січових Стрільців, а в подальшому до Української Галицької Армії. Але поразка в Українській революції 1917-1921 рр. дає можливість комбатантам повернутись до мирного життя. Це дає можливість більш бурхливо відновлювати осередки «Пласту» і створювати нові.

Саме у міжвоєнний період відбувається поширення скаутської організації «Пласт» на теренах Карпатської України, де вона мала свої особливості в порівнянні із Галичиною. Можна з упевненістю сказати, що цей край був одним із кращих для розвитку пластової ідеї, а місто Ужгород одним із населених пунктів краю, де це можна було її розвивати.

Майже відразу український скаутський рух вливається в широку інтернаціональну чехословацьку родину в якій перебувала в міжвоєнний період велика кількість національних скаутських організацій. На Закарпатті свою діяльність впроваджували,

крім українців, чехи, угорці, євреї [21], а з 1930 р. українське відгалуження – москвофіли [19, с. 41].

Влившись у єдину систему, закарпатські пластуни мали підпорядковуватись Жупному Союзові Скаутів Підкарпатської Русі. Керуючим органом якого була Головна Жупна Управа Скаутів (ГЖУС), при якій і почалось видавництво журналу «Пластун-Юнак-Черкейс» (далі «Пластун»). Відповідно цей часопис стає друкованим органом для всіх пластунів краю.

У ньому міститься велика кількість інформації про діяльність всіх осередків різних національностей, що дає змогу на основі даного часопису проводити дослідження діяльності не тільки українських осередків, а й осередків інших національностей.

Весь період виходу журналу «Пластун» у свої спогадах С. Пап-Пугач розділяє на три періоди – доба скаутського інтернаціоналізму (1923-1926 рр.), народовецький патріотизм (1928-1932 рр.) та соборний націоналізм (1933-1935 рр.). Пояснюючи ці хронологічні рамки таким чином.

Протягом першого періоду у журналі подавались відомості для представників чотирьох національностей. У цей час журнал наживається «Пластун», виходить він під егідою ГЖУС Підкарпатської Русі. Поширювались ідеї любові до чехословацької держави, об'єднання скаутів під ідеями єдності.

Під час другого періоду журнал видавали тільки українські пластуни з невеликою підтримкою з боку чеської адміністрації. Поширюються різноманітні статті для піднесення патріотизму серед читачів журналу. Був досить відчутним тиск з боку влади на журнал, що привело до його закриття у 1932 р.

Третя доба існування журналу була ще більш радикальніша, ніж попередня. З цього часу журнал почав пропагувати, що народ на теренах Закарпаття є частиною великого українського народу. Це в свою чергу дуже непокоїло владу, яка через поліцію застосовувала різні методи для контролю – поглиблювався тиск на журнал, на дописувачів, обшуки та вилучення української літератури, самих номерів журналу. У результаті цього журнал переїхав у 1934 р. із Ужгорода до Севлюша, де продовжилась робота [19, с. 87-92].

У даній роботі буде проведено дослідження діяльності пластунів Ужгороду в перший період виходу журналу «Пластун». Цей період був вибраний із міркувань того, що в цей час складались сприятливі умови для поширення та діяльності українських пластунів на теренах Карпатської України. Розглянуто буде незначну кількість номерів з 1923 по 1926 рр. Всього їх було – 19, з них 12 являються спареними.

Перші осередки «Пласту» в Карпатській Україні були організовані здебільшого вихідцями із Галичини або Наддніпрянської України. Так, початок «Пластові» дає А. Алиськевич 1 жовтня 1921 р. Саме з цього часу й відбувається поширення пластової ідеї в країві.

В Ужгороді «Пласт» з'являється в 1923 р. Протягом лютого-квітня було відкрито три осередки у державній реальній гімназії, Торгівельній Академії та Учительській семінарії. 7 лютого у гімназії О. Вахнянин заснував для найменших пластунів сім гуртків: хлоп'ячі – Лев, Лис, Сокіл, Ведмідь, Вовк, Орел та дівочий – Ластівка. Всі вони поділялись на три групи. Першою керував О. Вахнянин (чисельність 24 члени), другою – Пехмен (36 членів) та Е. Заплетальова (14 членів). На початку навчального 1923/1924 н. р. проведено заміну наставників груп – Пехмана змінив В. Комаринський, а Е. Заплетальову – Н. Стефанова [31; 10].

14 квітня Гаргай організовує осередок у Торгівельній Академії, який налічував 18 пластунів, а в Учительській семінарії – Косар, що об'єднав 35 пластунів [31].

На 1 травня 1923 р. ужгородські пластуни спільно із скаутами інших організацій провели свято зустрічі весни. Були запрошені на свято чимало осіб із Хусту, Мукачева, самого Ужгороду. Табір, що був розбитий за містом відвідав Й. Пешек та віце-губернатор Еренфельд [23].

На Зелені Свята ужгородські пластуни із державної реальної гімназії організували прогулянку краєм. Побували на різних вершинах краю, таких як г. Борлуг, г. Маковиця. Очоловав дану прогулянку О. Вахнянин та Пехман [6].

14 червня 1923 р. ужгородські пластуни під командуванням О. Вахнянина зібрались на залізничному вокзалі для того, щоб

зустріти А. Свойсика. Але він не зміг приїхати, тому, отримавши листа від нього, пластуни вирушили на складання присяги, яку саме мав приймати гість із Праги. На складання цієї присяги прибули не тільки пластуни з Ужгорода, а й Хуста, Мукачева, Берегова [33].

У середині літа 1923 р. був організований табір у Бовцарах біля Хуста, що тривав із 11 по 31 липня. Організували його пластуни із Хуста, а були на нього запрошені берегівські, мукачевські, ужгородські пластуни. Комендантом був обраний В. Комаринський. Сам табір складався із двох частин: дівочого та хлоп'ячого таборів [24; 7; 25].

30 вересня 1923 р. в Ужгородській гімназії проведено першу організаційну реформу в закарпатському «Пласті» – гуртки, що були організовані при гімназії, об'єднуються в полк ім. Т. Корятовича, на чолі якого став В. Комаринський [17].

На кінець жовтня 1923 р. все ж зміг приїхати до Карпатської України засновник чеського пластун А. Свойсик. Перебував він у краєві 27-31 жовтня. За цей час відвідав пластунів Ужгорода, Берегова, Хуста та Ясіня. 1 листопада А. Свойсик із Ужгороду відправився до Праги. Більш детальну програму зустрічі подає часопис «Пластун» [5]. Під час переребування в Ужгороді для гостя українські та чеські пластуни 28 жовтня організували святковий вечір на якому було поставлено виставу, виконувались українські та чеські пісні. На наступний день А. Свойсик провів лекцію на тему «Японія та її жителі» [26].

З 2 квітня 1924 р. при державній реальній гімназії в Ужгороді почала роботу столярня. Заняття проводилися двічі на тиждень, а керував ними адвокат Гупаловський. Пластуни цієї гімназії поставили 10 квітня у міському театрі п'єсу «Лісові чари» С. Черкасенка та «Вечірній гість». 13 квітня 1924 р. пластуни Торгівельної Академії Ужгорода в річницю своєї діяльності організували святкові сходи. Було зачитано річний звіт з їхньої діяльності, поставлено п'єсу самими пластунами [32; 30].

1924 р. приніс багато втрат для українських пластунів на Закарпатті – помирає Й. Пешек, який був перший Краєвим

Звітодавцем у краєві. Саме він допомагав в організації та розвитку пластових осередків, із приязністю ставився до українців. Також, ще однією важливою втратою для пластунів стала смерть О. Вахнянина, одного із родоначальників «Пластун» на теренах Карпатської України [16; 18].

14-15 березня 1925 р. в Ужгороді відбувся річний загальний з'їзд пластових представників. На з'їзді були присутні 24 делегати, двоє представляли Союз Скаутів Чехословацької Республіки, заслуховувались річні звіти, обговорювались плани щодо розвитку пластового руху в краєві [20].

На квітень 1925 р. ужгородські пластуни зініціювали зібрання на великодні свята у Великому Бичкові. Були розіслані запрошення по всіх осередках на які відгукнулись самі бичківці, пластуни із Хуста, Ужгорода та Сваляви. Пластуни Великого Бичкова урочисто прийняли своїх друзів 10 квітня, організували їм прогулянку містом. Крім цього були проведені звичні шикування з виконанням гімну, проведено спортивні змагання між учасниками. На кінець дня всі зібрались у будинку місцевої «Просвіти», де пластуни мали змогу переглянути концерт [22].

Літо для пластунів із Ужгорода було досить вдалим. Вони разом із бичківськими пластунами змогли організувати дівочий і хлоп'ячий табір у Кобилецькій Полянні та самотужки табір у Заброді. Останній табір не зміг довго проіснувати через несприятливу погоду, тому протримався тільки з 28 червня по 10 липня. Табір у Кобилецькій Полянні діяв майже протягом місяця з 13 липня до 5 серпня. Він був більший, ніж у Заброді. Забродський табір нараховував до 50 гостей та пластунів, а кобилецький мав до 115. Комендантами обох був Л. Бачинський, а дівочого – І. Бачинська [3; 29].

На державне свято «Дня Свободи» Чехословацької республіки 28 жовтня всі пластуни Ужгорода організували святкування. Брало в ньому участь всі пластуни міста – угорці, українці, чехи та євреї [28].

У № 3-4 за 1925 р. дізнаємось про існування при горожанській школі в Ужгороді відділу пластунів ім. Хмельницького. Його

керівником був учитель Ф. Балицький. Цей відділ складався із двох частин – хлоп'ячої, яка налічував 32 пластуниів та дівочої – 22 пластунок. Даний відділ досить часто проводив зібрання, організовував прогулянки. Було засновано при ньому драматичний гурток [12].

В № 1 за 1926 р. розміщено декілька звітів, одним із них є Звіт референта руських пластових відділів, яким на той час був Л. Бачинський. У своєму звіті він повідомляє про те, що протягом 1924-1925 н. р. було засновано в Ужгороді два відділи. Повідомляється також про те, що звіт про свою діяльність прислали тільки 16 відділів серед яких й з Ужгорода. Також зазначається, що окружним звітодавцем від Ужгородського пластового округу являється Л. Бачинський [13].

У цьому ж номері подають інформацію в розділі «Новини» про те, що всі звітодавці краю мають прибути до Праги на Загальний з'їзд. Зазначається про організацію пластовим відділом ім. Т. Коріятовича двох денної мандрівки по окрузі. Повідомляється також, що 7 лютого 1926 р. відбулось свято, на якому декілька пластуниів прийняли присягу. На цьому ж заході було подаровано відділу прапор [8; 15].

Окремо подається вже згаданий вище звіт від пластових відділів Ужгорода – Звіт 3-го пластового відділу ім. О. Вахнянина. Зазначається про кількість осередку, його діяльність серед якої мандрівки, зібрання, участь в похоронах Пешика та О. Вахнянина. Так, участь у таборах у Кобилецькій Полянці та Заброді [11].

Наступний випуск не багатий на відомості про діяльність пластуниів в Ужгороді. Знаходимо повідомлення, що 1-й пластовий відділ ім. Т. Коріятовича дав декілька театральних вистав у міському театрі. Повідомляється про кошти, які пластуни змогли зібрати за свої виступи [14].

Останній номер за 1926 р. й останній номер першого періоду виходу даного журналу досить багатий на події та інформацію. В одній із статей повідомляється про участь пластових відділів у таборах, що проходили у Лугах з 27 червня по 25 липня (1 і 3 відділи), для хлопців та дівочий у якому взяли участь пластуники із 2 пластового відділу. Керівниками відповідних таборів були

Л. Бачинський у хлоп'ячому та І. Бачинська та О. Ручкова в дівочому. До парного табору в Кобилецькій Полянці, що проходив з 18 липня до 18 серпня, відповідно брали участь представники від вже згаданих відділів [27]. Про заходи, які проходили в дівочому таборі в Лугах, можна дізнатись із вражень О. Бурлаки, які були розміщені на сторінках журналу «Пластун-Юнак-Черкейс» [4].

У розділі «Пластові вѣсти» повідомляється про організацію прогулянки пластунами І пластового відділу ім. Т. Коріятовича 14 лютого 1926 р. [1]. У цьому ж розділі міститься інформація про мандрівку на г. Маковицю пластунів ІІІ пластового відділу ім. О. Вахнянина 15 травня [2]. Окремо подається звіт про діяльність ІІІ пластового відділу ім. О. Вахнянина за 1925-1926 н. р. Зазначається інформація про різноманітні сходи пластунів, кількість осіб, які взяли у них участь, про спеціалізовані та освітні лекції, про мандрівки, участь членів у таборах. Детально розповідається як проходило свято Республіки 28 жовтня 1925 р. [9].

1926 р. останнім номером був № 3-4, який вийшов у жовтні. Після цього видавництво журналу припинилось і відновилося тільки 1928 р., але вже під зміненою назвою «Пластун». Причиною припинення виходу журналу стало погіршення відносин між представниками українського «Пласту» та чеськими колегами [19, с. 89].

Отже, можна сказати про те, що журнал «Пластун-Юнак-Черкейс» є досить багатим на інформацію про діяльність не тільки ужгородських пластунів, а й всього пластового руху на теренах Карпатської України. Будучи друкованим органом ГЖУС Підкарпатської Русі у ньому розміщувалось багато звітів, що дає змогу розкрити діяльність окремих відділів більш детальноше.

Таким чином на самому початку своєї діяльності український пластовий рух на Закарпатті мав сприятливі умови для свого розвитку, розвиваючись поряд із угорськими, чеськими й єврейськими організаціями. Подальше поглиблення і зацікавлення українськими ідеалами серед закарпатських пластунів приводить до погіршення відносин із чеською стороною, що призводить до закриття спільного журналу і закінчення періоду пластового інтернаціоналізму в Карпатській Україні.

**ЗАРОЖДЕНИЕ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЖГОРОДСКИХ
ЯЧЕЕК «ПЛАСТА» В ПЕРИОД СКАУТСКОГО
ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМА (ПО МАТЕРИАЛАМ ЖУРНАЛА
«ПЛАСТУН-ЮНАК-ЧЕРКЕЙС»)**

Украинская скаутская организация «Пласт» в межвоенный период имеет достаточно развитую систему. Пластовые ячейки появляются на новых территориях, происходит восстановление старых ячеек. В это время пластовая идея распространяется на территории Карпатской Украины и Ужгород становится одним из центров пластового движения.

Ключевые слова: «Пласт», Ужгород, Карпатская Украина, пластовая идея, Закарпатье.

Isak V. M.

**ORIGIN AND ACTIVITY OF THE UZHGOROD'S CENTER
«PLAST» IN THE PERIOD OF SCOUT INTERNATIONALISM
(ON MATERIALS OF THE «PLASTUN-UNAK-CHERKEYS»
MAGAZINE)**

The Ukrainian scout organization «Plast» during the interwar period has rather developed system. Plast's centers appear in new territories, and restored old centers. At this time the plast's idea extends to territories of the Carpathian Ukraine and Uzhhorod becomes one of the centers of the plast's movement.

Key words: «Plast», Uzhhorod, Carpathian Ukraine, plast's idea, Transcarpathia.

Джерела та література

1. 1 пл. одд. ім. Корятовича в Ужгородь // Пластун-Юнак-Черкейс. – 1926. – №. 3-4.
2. 3 пл. одд. ім. Вахнянина в Ужгородь // Пластун-Юнак-

- Черкейс. – 1926. – №. 3-4.
3. Бачинський Л. Табори лѣтом 1925 р. (руськѣ оддѣлѣ) / Леонід Бачинський // Пластун-Юнак-Черкейс. – 1925. – № 2.
 4. Бурлака О. Вечѣр Купала в таборѣ пластунок // Пластун-Юнак-Черкейс. – 1926. – №. 3-4.
 5. Вѣсти з Верховноѣ Пл. Ради // Пластун-Юнак-Черкейс. – 1923. – № 3.
 6. Гегедиш А. Зеленѣ Свята в Пластѣ / А. Гегедиш // Пластун-Юнак-Черкейс. – 1923. – № 2.
 7. Дѣвочий табор // Пластун-Юнак-Черкейс. – 1923. – № 3.
 8. Загальний Зѣзд // Пластун-Юнак-Черкейс. – 1926. – №. 1.
 9. Звѣт дѣяльности пластового оддѣла Ч. 3 им. Вахнянина в шк. р. 1925/26 // Пластун-Юнак-Черкейс. – 1926. – 3-4.
 10. Звѣт з діяльності пласту держ. реалън. Гимназіѣ в Ужгородѣ за 1923 // Пластун-Юнак-Черкейс. – 1923. – № 4-5.
 11. Звѣт пластовоѣ дѣяльности одд. им. Вахнянина в Ужгородѣ за 1924-25. шк. Р. // Пластун-Юнак-Черкейс. – 1926. – №. 1.
 12. Звѣт пластовоѣ дѣяльности оддѣла им. Хмельницького в Ужгородѣ за 1924/25 шк. рок. // Пластун-Юнак-Черкейс. – 1925. – №. 3-4.
 13. Звѣт референта руських пластовых оддѣлов // Пластун-Юнак-Черкейс. – 1926. – №. 1.
 14. І. VI. Коріятовичѣ // Пластун-Юнак-Черкейс. – 1926. – №. 2.
 15. І. одд. им. Коіятовича // Пластун-Юнак-Черкейс. – 1926. – №. 1.
 16. Й. Пешик // Пластун-Юнак-Черкейс. – 1925. – № 1.
 17. Органѣзація пласту в гимназіѣ в Ужгородѣ // Пластун-Юнак-Черкейс. – 1923. – № 3.